

Lhh

A Citadella regénye

„Üdvlelde” helyett Bastille

Turisták zarándokhelye

„Mint egy mellnek szegezett pisztoly, olyan erőd szükségeltetik a Gellérthegy tetejére...” — ezt hangoztatta az ifjú uralkodó két főtanácsadója: gróf Grünne, a katonai iroda főnöke és Kempen rendőrminiszter. A nagyon fiatal Ferenc József örült, hogy (a cár segítségével) leverhette a magyar forradalmat: azóta szeretett katonai egyenruhában mutatkozni, és ennek megvolt a maga lélektani hangsúlya.

Megbízó: Haynau

Százharminc esztendeje, hogy a Citadella mint erődítmény elkészült: de sok minden előzte meg létrejöttét. Eredetileg lényegesen békésebb célokat szolgált: a szőlőskertekkel borított hegy tetejére „Csillagda” elnevezéssel tudományos intézetet építettek már a század első éveiben, és müncheni precíziós eszközökkel látták el. Amde 1849-ben a budai vár osztrák parancsnoka hadi célokra vette igénybe a békés eszközöket: távsőveit a tisztek a honvédsapatok mozdulatainak kiképzésére használták fel. Amikor gyűrűbe fogták a császáriakat, azok a várba húzódtak át, és helyüket immár a honvédsapatok foglalták el, jó tüzérségi állást szerezve.

Az 1848–49-es szabadságharc levertével megváltozott a helyzet. A bécsi kamarilla úgy tervezte, hogy egy leendő félkörös láncolat legerősebb pontja lenne a Gellérthegyen egy erődítmény. Zitta Emánuel osztrák mérnök-kari főigazgató magától Haynautól kapta a megbízást a nagyszabású terv végrehajtására, amely végül is sosem jött létre, kivéve a gellérthegyit.

Maga a citadella szó (olaszul) kis várost jelent. Valamely település mögötti menedék támadás esetén: valójában „fellegvár” a helyes magyar megfelelője. Néhány évtizeddel korábban a távol tekintő Széchenyi még a magyar Panteont álmodta a magas ormokra: „Üdvlelde” nevet szánva egy olyan méltóságjelző és lenyűgöző nagy épületnek, amelyben a legkiválóbb magyar egyéniségek emlékmúzeumát óhajtották elhelyezni. Ehelyett később 200 000 forint költséggel olyan ormótlan tömb súlyosbodott a hegytetőre, amelynek keskeny lőrésin ágyúk szegeződtek Pest és Buda békés polgáraitra, és amely a maga hatvan ágyújával inkább zsaroló, mint jóindulatú szándékot jelképezett.

A rebelliótól való félelem oly nagy volt, hogy a tüzezek fekhelyeit közvetlenül az ütegek mellett helyezték el... Ha odalenn mozgolódás támadna, állandósítva legyen a készenlét, a riasztás és a bombázás azonnal. Az épület alsó szintjén a kaza-

maták húzódnak meg, ugyancsak az olasz „casa armata”-ból (fegyveres ház) származtatva. Az udvaron 80 méter mély ciszterna épült, amelyben még jóval később is háromméteres vízmagasságot mérhettek.

A Citadella ostromára sosem került sor. A félig ájult országba, ha lassan is, de visszatért az élet-erő. Tovább izzott a „parázs a hamu alatt”, ahogy Nemeskürty István szép könyvének címe is hirdeti. Akkor a gyűlöletet váltotta ki az épület, hogy Borostyáni Nándor a Pesti Hírlap 1855. évi, 130. számában így írt róla „A gellérthegy Bastille” című cikkében:

„A fellegvár, melyet a kényuralom emelt magának biztosíték és megtorló eszköz gyanánt a magyar főváros fölé, nem játékszer, hanem tüzet és károkozást szóró Bastille. Mit véd a Citadella? Semmit! s mit fenyeget? Mindent!... Ideje figyelmeztetni a kormányt, hogy eszközölje ki lerombolását!”

Ágyúk helyett ágyak

Mindenesetre annyit elért az általános hangulat és a szenvedélyes, tartós sajtókampány, hogy végül is az épület a kiegyezést követő évtizedekben a székesfőváros tanácsának birtokába került. Mindent elkövettek, hogy a rossz emlékü katonai épület hadi jellegét megszüntessék, lévén hadászatiilag amúgy is értéktelen kőhalmaz.

Megszépítve esetleg más rendeltetésűvé átalakítani? E kérdés még mai épületkultúránkban, egyebütt is sűrűn szerepel, más épületekkel kapcsolatban. A huszadik században mégis volt két alkalom, amikor a hegyen terpeszkedő, korszerűtlen erődnak jutott némi — ha nem is ostromnyi méretű — szerep.

1919-ben a proletárdiktatúra idején a forradalmárok ágyúállásként vették igénybe: innen is lehetett lőni a dunai monitorokat.

A második világháborúban is lehetett hasznosítani fekvését. A hozzánk átszivárgó lengyel menekültek számára szolgált átmeneti szállásnak, sőt táborként is. A német megszállás után azonban elsőrendű fontosságra tett szert maga a hegy és az épület is. Az összekapcsolódott német és magyar légvédelem idegközpontja lett az óriásbunker, amely „Szikla”

KILÁTÁS A CITADELLATÓL

Hadászatiilag értéktelen kőhalmaz

néven összegyűjtötte és értékelte a szövetséges bombázószázadok berepülésének jelzéseit. Még sokan emlékeznek e szavakra: „Bácska, Baja... Krokodil gross!” Az akkori hazai rádió sugározta szét a hadihíreket, amelyek az észlelőállomásoktól ide folyamatosan befutottak.

De nemcsak a hegy belsejében volt bombabiztos helyen a töménytelen sok műszer és lőszer. A Citadella udvarára négyecsüvű, légvédelmi ütegeket állítottak a nácik: a hírhedt „Göring 8–8” típusból tíznél többet telepítettek a falak közé... Ez is egyike lett a harmadik birodalom „sünderőállásainak”. Am 1945. február 12-én a szovjet csapatok az átkaroló hadmozdulatokkal kifüstölték a sarokba szorított védőket.

Semmiféle arányosság nem észlelhető a több méter vastagságú falakon. Maga az építmény 220 méter hosszán, lepényszerűen nyúlik el, szélessége (aszimmetrikusan) átlagosan 40–60 méter és magas-sága 12–16 méter körül mozog. A Citadella nem szép építmény. Formátlan, ormótlan tömb, amely azonban immár figyelembevéve a közel másfél évszázadot, valahogy belenőtt a városképbe: még talán hiányolnánk is, ha nem volna ott, ahol van. Azért mégis lett némi esztétikai értéke: ha az ember a Dunán lefelé hajózza közelíti a fővárost, a hatalmas felszabadulási emlékműnek az erőd tömege szolgál mintegy talapzatként... A szem valahogy együtt látja az erődítménnyel Kisfaludy-Stróbl Zsigmond szép, palmaágat emelő nőalakját, és ezáltal szinte meglágyul a bástyák, mellvédek fenyegető íve, lőrésének komor ritmikája.

Pedig a felszabadulást követő években igencsak nehéz esztendők jártak a haszontalan erőd felett. Műemlékként nem kezelhették, ahhoz nem volt elég szép. Falai közepes minőségű mészkőből állanak és a kvaderek közé téglasorokat iktattak. Az újjáépítés lázában bizony a környékbeli lakosság kőbányának kezdte felhasználni, elhordván a faragott köveket. Hiszen annyi újjáépítenivaló akadt Budán...

Es ekkortájt kezdődött az épület odisszeája: nem volt gazda. Elvben a főváros tanácsa alá tartozott, de annak millió más, sürgősebb feladata adódott. Lévén szabad préda, sokféle célra vették igénybe: hol raktár volt, hol meg kétes egyének búvóhelyeként szolgált.

A hatvanas években végre szemtet vetett rá az idegenforgalom és a vendéglátóipar. Elsőként a fővárosi idegenforgalmi hivatal kezdett foglalkozni az épület lehetőségével, és végül a Budapest Tourist telekkönyvileg is birtokába vette 1974-ben. Közel 40 millió forintot költöttek rá 4 év alatt, de meg is van a látszatja: új turisztikai gócpont született.

A vöröstéglás, boltíves kazamatákban a Dél-budai Vendéglátó Vállalat hangulatos, magyaros vendéglőt létesített nagy létszámú személyzettel, kitűnő konyhával, italokkal. Sok-sok autóbust küldenek fel az utazási irodák, és a külföldiek elgyönyörködnek a páratlanul szép panorámában. De az egyik legsikeresebb vívmány, hogy végre van olcsó komfortos ifjúsági szállója a fővárosnak. 22 szoba nyújt a kispénzű turistáknak kifogástalan szállást. Bár létezzen még több hasonló!...

A béke fényei

Utóbbi évtizedeinkben szép hagyomány lett az Alkotmány Ünnepek augusztus 20-i parádéja. Amikor beáll a sötét, tüzek lobbanak fel a Citadella udvarán, mellvédjein, előterében. Fénylő bokréta bomlanak ki a magasban, görögtűz zuhataga ködlik lefelé a hegy lejtőjén — de ezek a béke fényei. Sőt már arról is tárgyalnak, hogy az erőd udvarában szabadtéri színpadot létesítsenek a gyulai vár és a Hilton-udvar mintájára. A hely minden- esetre kitűnőnek ígérkezik, és ha a kezdeti lendület folytatódik, úgy a „rebellió fékentangója” mihamarabb a főváros egyik büszkeségévé fejlődik.

BEDŐ ISTVÁN

MAGYARORSZÁG

politikai és társadalmi hetilap

Szerkesztőség: Budapest VIII., Gyulai P. u. 14. 1085
Telefon: 137-660. Telex: 22 6351 redmo.
Postacím: Budapest, Pf. 634. 1396

Szerkesztő:
DR. PÁLFY JÓZSEF főszerkesztő,
GARDOS MIKLÓS h. főszerkesztő.
Kiadja a Hírlapkiadó Vállalat,
Budapest VIII., Blaha Lujza tér 3. 1959
Telefon: 343-100, 336-130.
Felelős kiadó: TILL IMRE igazgató
83.2310/2-49 — Zrinyi Nyomda, Budapest
F. v.: VÁGÓ SÁNDORNÉ vezérigazgató
Index: 25 606 HU ISSN 0464-4956

1983.

DECEMBER

4.